

...היו מי שרצו להתנחם בכך וכן לשכנע את עצמם שאם ה"ווילנער טאג" לא יופיע, הרי יוצא במשך הימים הבאים עתון אחר לאוכלוסייה היהודית הגדולה; על כן המתינו בסבלנות. המתינו העתונאים היהודיים של שאר העתונים היהודיים — "צייט", "אוונט קוריער", "ראדיא" — שפסקו להופיע עם בוא הסובייטים... המתינו פועלי הדפוס. כן המתינו הקוראים היהודים... והנה חלף שבוע, שבועיים, החלו להופיע עתון פולני, עתון רוסי, ואילו עתון יהודי — עדיין לא. התהלכו היהודים מעוצבנים. הלמאי, הכיצד זה אפשרי? יותר מכולם כאבו את העניין הזה הקומוניסטים היהודים וקהל אוהדיהם. אלה הרי בשעתם הבטיחו ובוודאי האמינו בכך בכל לבם, שמיד עם בוא השלטון הסובייטי במקום הפולני, תתחיל הפריחה האמיתית של התרבות היהודית.⁴

אמנם לימים זכו יהודי וילנה לעתון יהודי-סובייטי מקומי (היה זה לאחר שווילנה צורפה לליטא וזו סופחה לברית המועצות — ראה להלן), אך גם הוא לא האריך ימים. ואילו בכל האיזור הפולני לשעבר שסופח ב-1939 לברית המועצות, בו היו אז לפחות כ-1.5 מיליון יהודים (לרבות הפליטים) הותרה באוקטובר אותה שנה הופעתו של עתון יהודי אחד בלבד והוא ה"ביאליסטאקער שטערן" (כוכב ביאליסטוק). להלן: ב.ש.

הקמת העתון

לכאורה (לפחות כך היה כתוב בכותרתו) היה ב.ש. ביטאון הוועד העירוני והוועד המחוזי של המפלגה הקומוניסטית הביילורוסית וכן גם של הוועד הפועל העירוני (העירייה) ושל הוועד הפועל המחוזי. אולם מאחר שביאליסטוק היתה העיר המרכזית של כל ביילורוסיה המערבית ובה היו מרוכזים גם רבבות פליטים יהודים (לרבות כ-50 אנשי עט), אין תימה שעתון זה הפך למעשה לביטאון הבלעדי של כל יהודי מזרח פולין, כולל גם מערב אוקראינה.

על אף זאת הוגבלה מחכותו הרגילה של העתון כדי 4 עמודים בלבד ומספר העותקים המודפסים לא עלה מעולם על 6,000. מבחינה פיזית וטכנית היווה ב.ש. המשך של העיתון "אונדזער לעבן" שהופיע בביאליסטוק מאז 1918 בעריכתו של פסח קפלן.

הקמת העיתון החדש הוטלה מטעם המוסדות המוסמכים במינסק על הסופר היידי המקומי זליג אקסלרוד, על אף שזה האחרון כלל לא היה חבר מפלגה. אקסלרוד פגש באוקטובר 1939 את העסקן הקומוניסטי היהודי קרש סמולאר, שזה לא מכבר השתחרר מהכלא הפולני בבריסק, והציע לו להשתתף בהקמת העתון המיועד ולנהלו למעשה. סיפר סמולאר בזכרונו:⁵

רשמית היה צריך לנהל את העתון איש צעיר ממינסק, טבלייב שמו, אשר בא להקים תחנת-רדיו בביאליסטוק. הוא ידע יידיש במידה מניחה את הדעת... קיבלנו את המפתחות של ברית הדפוס של העתון היומי הביאליסטוקאי היהודי מלפני המלחמה "אונדזער לעבן". העתון היידי שעוד לא בא לעולם כבר נשא בזמן הרתו במינסק את השם "ביאליסטאקער שטערן". תחת שמו של העתון היה צריך להיכתב שהוא ביטאון הוועד המחוזי הביאליסטוקאי של המפלגה הקומוניסטית ושל הוועד הפועל הסובייטי המחוזי. פירוש הדבר, שעם הגופים ההם

בעת כניסת הצבא האדום למערב אוקראינה וביילורוסיה בספטמבר 1939 הופיעו בכל רחבי ברית המועצות שלושה עתונים יומיים יהודיים בלבד: "דער שטערן" — באוקראינה, "אקטיאבער" — במינסק שבביילורוסיה (שניהם מאז 1925) ו"ביראבידזשאנער שטערן" — במחוז האוטונומי היהודי של בירוביג'אן (החל מ-1930). כמו כן הופיעו באותה עת כתבי העת הספרותיים "סאוועטיש" — במוסקוה, "סאוועטישע ליטעראטור" — בקייב, "שטערן" — במינסק, "פאָרפֿאַסט" — בבירוביג'אן וירחון הילדים "זיי גרייט".

כמו יתר העתונים הסובייטים הקדישו גם היהודים ובמיוחד ה"שטערן" וה"אוקטיאבר" מקום נרחב למדי לתיאור מהלך "השתרור" (כפי שכונה על ידם) של איזור מערב אוקראינה וביילורוסיה וכן גם לכיסוי תהליך הסובייטיזציה ושלבי הסיפוח השונים. אם כי אלפי עותקים מעתונים אלה הופצו בצורות שונות בין האוכלוסיה היהודית, הרי הקומץ לא השביע את הארי. יתרה מכך, גם מבחינת התוכן ושלא לדבר על הכתוב, רחוקה היתה עתונות זו "מטעם" מלספק את הרגלי הקריאה המושרשים של המוני הקוראים היהודים, שהיו אמורים עשרות בשנים על עתונות מקומית מגוונת ותוססת.

אין תימה שבעיבור היהודי המקומי ובמיוחד בחוגי העתונות והספרות ציפו, על כן, בדריכות ל"אור ירוק" מטעם השלטונות הצבאיים והאזרחיים הסובייטים לחידוש הופעתם של חלק מהביטאונים הקיימים, או לפחות להוצאתם של חדשים ולו גם במתכונת הסובייטית המקובלת. השלטונות לא הזדרזו למלא את משאלות לבם של הקוראים היהודים, אלא העדיפו בראש וראשונה לדאוג להופעת עתונות מקומית בשפות האוקראינית והביילורוסית.

אפילו בוילנה, שרוב תושביה היו פולנים ויהודים הותרה בספטמבר 1939 (כשעדיין עיר זו אמורה היתה להיכלל במערב ביילורוסיה) הופעתו של עיתון אזרחי אחד בלבד בשפה הביילורוסית (אמנם במשך ימים ספורים בלבד).⁶ לעומת זאת, לא הופיע בתקופה זו אף אחד מארבעה היומונים הווילנאיים ביידיש. ביניהם היה גם ה"ווילנער טאג" בעריכתו של הסופר והבלשן זלמן רייזן. עיתון זה שעמדו היתה, בדרך כלל, פרו-סובייטית, הופיע ביום כניסת הצבא האדום במתכונת חגיגית בכותרת ענקית: "ווילנה היהודית מברכת חגיגת את הצבא האדום". ברוח זו היו גם שאר המאמרים. מוכרי העתונים עוד הספיקו להפיץ אותו יום אלפי עותקים של גיליון זה. בעוד הספריים והמדפיסים מכינים את הגיליון הבא, פרצה לבית הדפוס משטרה צבאית סובייטית, החרימה את העתון וציוותה להפסיק את הוצאתו גם להבא. הגימק הרשמי לכך בא לאחר מכן: "כברית המועצות לא קיים דבר כזה, שאנשים פרטיים או חברה יוציאו לאור עתון."⁷ הציבור היהודי הווילנאי לא השלים בכל זאת עם גזרה זו, שכן קיום עתון יהודי היה לחם-חוקו זה שנים רבות וכמעט לא פסק עד אז. בעיקר התאכזבו רבים לאור ציפיותיהם מן השלטונות, שימצאו דרך נאותה להמשיך את קיומו של ה"ווילנער טאג" המתקדם, או לפחות, שיאפשרו הופעתו בשם חדש. אחד מבין אלה שכאבו את אי-הופעת העיתון היהודי, היה הסופר מחוגי השמאל דאז, שמרקה קאצ'רינסקי, המתאר את רחשי הלב של הציבור היהודי הווילנאי באותו נושא כאוב:

בזהירות משנה נהגו במערכת ב.ש. גם לגבי ציבור הסופרים היהודים מפולין שרוכזו בביאליסטוק ומטבע הדברים היו מעוניינים לפרסם בעתון היהודי היחיד מפרי עטם. זאת, בין היתר גם כדי לזכות בשכר סופרים, ומה שלא פחות חשוב: לזכות, לפחות כך האמינו, במעין מעמד של סופר בעתון סובייטי על כל המתבקש מכך. מכל מיני טעמים, לרבות פוליטיים, פורסמו בעתון — בדרך כלל לדגל ארועים סובייטיים ואחרים — יצירותיהם של חלק קטן מהסופרים הללו וביניהם: יצחק (יצחק) יאנאסעוויטש, יאסיף (יוסף) אקרוטני, מ.א. קנאפהיים, בינעם העלער, שלום זירמאן ודאויד (דוד) מיצמאכער. ארבעת האחרונים זכו גם לכך, שבעתון פורסמו ביקורות נלהבות על ספריהם שראו אור בהוצאת ספרים סובייטיים.

בנושאים ספרותיים ותרבותיים כתבו בעתון בין היתר המשורר פרץ מרקיש, מזכירת איגוד הסופרים ריבקה דרייער והמבקר מ. פופס. בנושאים מפלגתיים — ש. זכאריאש והעורך ב. גאנטמאן. כן השתתפו בעתון המשוררים ש. (שמרקה) קאצ'רגינסקי מווילנה ופייסאך (פסח) בינעצקי מביאליסטוק, הסופר הערשל וינאקאר (ווינרדיך) מבירוביג'אן ואחרים.

על אף היותו "עיתון מטעם" ובשל כך מוגבל מעיקרו, מילא ב.ש. בכל זאת תפקיד קומוניקטיבי ואינטגרטיבי חשוב ברחוב היהודי, בעיקר בנושאים ספציפיים כגון ספרות, תיאטרון וחינוך. המערכת היותה למעשה כמעין בית ועד ומיפגש של חוגי אינטליגנציה יהודית וכמיוחד אנשי עט ואמנות. כן נזקקו לבית זה לא פעם המוני "עמך" בנסותם להיודע, לשמוע, ולקבל עצה בנושא זה או אחר. כאמור, הופיע העתון עד 22 ביוני 1941. הכיבוש הנאצי, שהביא לחורבנה של היהדות בכל מקום, לא פסח כמוכן גם על הבש.

„באר-קאנבא“ איז טעלוביש וויזש טעאטער פון וויסרוסלאנד

טעקסט — ש. האלק, שמעלונג און רעזשי — ש. האלאומשינער, קינסמלער — ז. קרפניס, מוזיק — מ. מילנער.

הערציק איז אין דער יודישער דראמא נישט געווען סימפטיסאטיש אין אן ענין אף דער באוועגונג פון דעם זיידן פארן יודישן העראישען דראמאטישן „וויזש“ פערען „באר קאנבא“, און ארום „האלק“ האלקים האלקים רעכאנס דראמאטישע טאפונג אין אויסער מיט פון דער אלטער יודישער נעשיקטע, און ארום האט די נייע איינשטעלונג צו דער קולטור פארענדיגט, וועלעס הייסט אויסטויילן און אויסטויילן אין דער נעשיקטע די טאטענס וואס וויינען אף דעם נענענענעם היסטארישן עטאפ נעווען פראגרעסיוו און נעדיגס דעם פאלק, נעמונען אין פאקטאריעס, נענען ש. האל קיין איר סאליאנספולן רעליזיאסאר אין דער קונסט.

נאר אויסגעראכט אין וואס האלקין קערן זיך אין ניון שאפונג אום צו דעם סטאף וועלן נער אין טוין באשרעפט נעווארן אין זיין צייט דורכן אלטן באשרעפט, בענער נאר אין אן אנדער פלאץ: ניים נעלראדען האט נעשטעלט דעם טראפ אף „דעם פינעלע יוד“ וואס איז איז אויסגעטרויסטער סטאף אארן יודישן אפערעטיווער, האט האלקין אונגעדעקט אין דער פארנאנענענע פון יודישן פאלק דאס

בעתון מזמן לזמן פרטים על התמורות שחלו בחייהם של היהודים במקומות יישוב שונים במערב ביילורוסיה וזאת תחת כותרת כללית שאין בה כדי להפלייל את המערכת בהאשמת בדלנות או אפילו בנטיית לאומניות שוביניסטיות.

אין ספק שהעורכים האחראים של ב.ש. שבאו מברית המועצות היו מודעים לסכנה הרבה שנסקפה להם אישית ולעתון מטיפול לא הזיר בנושאים העלולים להתפרש כלאומניים. אין תימה שבמידה והנושא הלאומי הוזכר בכל זאת, נעשה הדבר תוך כדי הסתמכות על חוות דעתם ודבריהם של בני הסמכא הגדולים והמוכרים, החל מלנין וסטלין וכלה בפונומרנקו (המזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית הביילורוסית). מובן ששיקולים אלו נעשו בצנעה יתרה ורק חלק קטן מחברי המערכת ידע על כך. מכל שכן לא ידעו על כך אלפי הקוראים של העתון כפי שסיפר מזכיר המערכת:

...רבים שגו באשליה, שאנחנו, אנשי העתון המוצהר כביטאון הרשויות המפלגתיות והממשלתיות העליונות, הננו בעלי-ההוראה ודברנו נשמע לגבי עיצוב החיים הציבוריים היהודיים דווקא על יסודות סובייטיים. הרי לא כולם ידעו מה מוגבלים היינו באפשרויותינו וכמה חשדות חשדו בכל פרכוס של עצמאות. על פרסום שיחה עם פועל יהודי בצירוף שם-ח'ואר "בונדאי לשעבר" התריעו מיד ממינסק, שמעמדו של ה"ביאליסטאקער שטערן" נתערער, כי על ה"בונד" אפשר לכתוב רק כעל ארגון פאשיסטי...¹¹

המאמר לא פורסם

קשיי העריכה היו רבים. כך למשל, כאשר הסופר הורשאי משה גרוסמן הביא למערכת טלאי צהוב שהוכרז על-ידי פליטים יהודים מאיזור הכיבוש הנאצי, הודעו שולמן עד כדי כך, שהזמין אצלו מיד מאמר בנושא, ובעצמו מיהר עם מוצג זה "להרעיש עולמות" במוסדות המפלגה. גם אם פרטי השיחה ההיא בין שולמן לבין ראשי המפלגה בביאליסטוק לא ידועים, ניתן לשער שהנימוק הקובע והמכריע בה היה, שגרמניה הנאצית הינה עתה בעלת ברית של ברית המועצות. מכל מקום, המאמר שהוזמן לא פורסם בעתון.¹²

רמזים ויותר מכך על סבלותיהם של הפליטים היהודים באיזור הכיבוש הנאצי בפולין באו לביטוי פה ושם במסגרת כתבות שונות ובמידה במודעות של חיפושי קרובים כדוגמת זו: "אני מחפשת את בעלי הירשל מארוקו מלודז', רחוב ז'גארסקא 28. מי שיודע אודותיו יודיע מיד על כך במינהלה של ביאליסטאקער שטערן."¹³

עומה ביותר מעל רפי העתון היתה מידת איזכורם של יהודים מחוץ לגבולות ברית המועצות שלא לדבר על סבלותיהם של היהודים תחת המשטר הנאצי. מעט המידע על הנעשה בעולם הוגש, כמקובל בעתונים סובייטיים באותו זמן, בירכתי העתון, במסגרת חדשות חרץ ("אויס-לענדישע כראניק") שהתבססו על טלגרמות מטעם סוכנות הידיעות הממלכתית ט"א"ס. אם כי כל עורכי העתון היו קומוניסטים מברית המועצות ואולי משום כך, בלטה הנטייה שלא להרבות בדברים לגבי נושאים עדינים כמו אבות האידיאולוגיה הקומוניסטית, הלאומיות היהודית, היחסים בין ברית המועצות וגרמניה הנאצית והדת היהודית.

ביקורת תיאטרון. באר קאנבא הוא בר כוכבא

"האמת הווילנאית"

גם בוילנה הותר על-ידי הסובייטים רק עתון יהודי אחד. לאחר ההשתלטות הסובייטית עדיין המשיכו להופיע מספר עתונים בוילנה ובקובנה, אך תוך זמן קצר עלה עליהם הכורח.

ב-21 באוגוסט 1940 החל להופיע ה"ווילנער עמעס" (האמת הווילנאית), במקומו של ה"ווילנער טאגבלאט" שנסגר יום קודם לכן. בכל ימי הופעתו (קרוב לשבעה חודשים) נערך "ווילנער עמעס" על ידי דוד אומרו (איש קובנה). לבד מחדשות כלליות, לפי סוכנויות טא"ס ו"אלטה", ומאמרים מועתקים מהעתונות הסובייטית, הוקדש חלק ניכר מן העתון לנושאים ספציפיים של וילנה וסביבותיה. מזכיר המערכת, שלמה בייליס, הכתבים ורוב המשתתפים בעתון היו אנשי וילנה. ביניהם: שמשון קאהאן, רוזנשטיין, א. אנגלצ'ין, משה לרר, דוד מארקוס, משה לויץ, י. טפר; המשוררים מקבוצת "יונג וילנע"; אברהם סוצקובר, הירש גליק, חיים גראדה, לייזר וולף, לאה רוזניצקי, שמרקה קאצ'רינסקי ושלום זירמן (שהוזכרו לעיל במסגרת "ביאליסטאקער שטערן"). כן השתתפו בעתון סופרים-פליטים שהתעררו בוילנה (כמו משה קאיר ואחרים). לא השתתפו ב"ווילנער עמעס" רבים מ-70 העתונאים והסופרים היהודיים שישבו בוילנה לפני המלחמה, ביניהם ותיקים וידועים כוליג קלמנוביץ, משה שליט, א.ד. גרוזדנסקי, חיים לויץ וי. גולדשמידט, שחלקם התפרנסו עתה מעבודות הגעה, תרגומים וכיוצא באלה. בנוסף לכתבים הקבועים במקומות העבודה, העסיק העתון כתבים בעיירות הסביבה. בין משתתפי החוץ של העתון היה ברל מארק מביאליסטוק, שהתרכז בעיקר בנושאים יהודיים הנוגעים לשטחים המערביים של ביילורוסיה ואוקראינה.

לסיקור נרחב זכו ב"ווילנער עמעס" עניינים ואירועים תרבותיים-יהודיים בוילנה, כגון הפעילות של יו"א והקמת הקתדרה לשפת יידיש וספרותה באוניברסיטה הווילנאית. לנושאי תיאטרון וחינוך אף יחדו עמודים שלמים, בהם השתתפו במאים ושחקנים של התיאטרון היהודי המקומי, וכן מורים ומנהלים של בתי-הספר העממיים והתיכוניים בשפת יידיש. העתון נפתח ברובח לב בפני הספרות היהודית-סובייטית, אך הרבה גם לטפח כוחות ספרותיים מקומיים. ככל שהעתון הטעים את האחוזה השוררת בין ארבעת הלאומים העיקריים שהרכיבו את האוכלוסיה הווילנאית (ליטאים, ביילורוסים, יהודים ופולנים), לא נמנע מהתייחסות לבעיית הביטחון הפיזי של יהודי וילנה. בעיה זו, שהטרידה את יהודי וילנה במשך דורות ושלא נעלמה כליל גם בתנאי המשטר החדש, הועלתה בצורה זהירה ועקיפה על-ידי אזכור הפרעות במשטר הקודם מזה ועל-ידי דוגמאות לדיכוי ה"חוליגניזם" במשטר הנוכחי מזה. מקום נרחב יחסית ניתן ב"ווילנער עמעס" למלחמה בספרות. יחס לא פחות מיליטנטי גילה העתון כלפי החברה היהודית המסורתית, ערכיה ומוסדותיה. בגיליון ה-100 שלו, הוקיע מאמר המערכת את העתונות היהודית לשעבר, שהיתה לדבריו "צהובה, אם לחלוטין ואם לחצאין ומכורה לגותני הטון של חוגי הימ'ה יפית' הקלריקלי והגציונליסטי".¹⁵ מאחר שבזמן הופעתו של "ווילנער עמעס" התקיימו בליטא הבחירות לסובייט העליון של ברית המועצות (20 בינואר 1941), נרתם העתון למערכת התעמולתית סביבן. בנוסף לחומר על הבחירות, יום העתון

אירועים חגיגיים הקשורים בהן. כך נפתח באחד הימים מועדון חברתי מטעם "ווילנער עמעס".

כמה שבועות לאחר הבחירות הוזמן העורך דוד אומרו למחלקת התעמולה של המפלגה הקומוניסטית הליטאית שם הודיעו לו כי לפי החלטת המפלגה תיפסק הופעת העתון.¹⁶ "ווילנער עמעס" נסגר ב-13 במרס 1940. למחרת, במאמר ראשי ב"דער עמעס" של קובנה, הובאה החלטת הוועד המרכזי של המפלגה בדבר התמוגות "ווילנער עמעס" ב"דער עמעס" הקובנאי — וניתן הסבר "מרגיע" לצעד הזה: הוא נתפס כ"צעד חיובי בולט בדרך לקואורדינציה [תיאום] של הפעילות העתונאית, שהרי מעתה יתרכזו מיטב הכוחות של שני העתונים בביטאון אחד אשר יוכל למלא כראוי את משימותיו הבולשביסטיות. כדי להפיס דעתם של יהודי וילנה, שהיו רגילים למבחר עתונים ביידיש, הובטח בין היתר ש"דער עמעס", יהיה, מבחינת האינפורמציה והנושאים שיטפל בו, וילנאי לא פחות משהוא קובנאי.¹⁷ הבטחה זו קוימה במידה מסוימת וכמה מעובדי "ווילנער עמעס" נקלטו ב"דער עמעס" הקובנאי. עם זאת קשה לקבוע עד כמה הסתגלו יהודי וילנה לתחליף החדש, שכן כשלושה חודשים לאחר ה"מיזוג" החלה המלחמה בין ברית המועצות לבין גרמניה.

- שנה לפני כן הופסקה הופעתו של העתון היהודי הוותיק "דער עמעס" במסקווה.
- הכרונה לעתון "וילנסקאיה פראוזה" בשפה הביילורוסית שהיה הביטאון הרשמי של ההנהלה העירונית של וילנה דאו והופיע שם מה-22 בספטמבר ועד ה-12 באוקטובר 1939. כן הופיע או בוילנה עתון של יחידות הצבא האדום באזור ושמו "ברייאבויה ונאמיה".
- לפי: ש. קאטשערגינסקי, צווישן האמער און סערפ, פריז 1949, עמ' 15.
- שם, עמ' 16.
- הרש סמולאר, "החיים היהודיים במערב ביילורוסיה הסובייטית, 1939-1941, פריחה ושקיעה", שבות 4 (להלן: הרש סמולאר) עמ' 128.
- הרש סמולאר, היכן אתה חבר סידורוב, תל-אביב 1975, (להלן: חבר סידורוב).
- הרש סמולאר, עמ' 129.
- עם ראשית הופעתו היה אורכו של כל אחד מ-4 העמודים של העיתון 61 ס"מ ורוחבו 41.5 ס"מ. מגיליון מספר 88 (11 ביולי 1940) שונה הגודל ל-42 ס"מ אורך ו-32 ס"מ רוחב. מגיליון מספר 175 (1 בינואר 1941) שונה הגודל ל-60 ס"מ אורך ול-35 ס"מ רוחב; מגיליון מספר 181 (6 במרץ 1941) ועד סוף קיומו שונה גודלו של העיתון שוב, ל-44 ס"מ אורך ול-30 ס"מ רוחב. חבר סידורוב, עמ' 117.
- כמו למשל, המאמר הראשי: "דאס היימלאנד באגעגנט די העלדישע זין" — מ-31 בינואר 1940 תורגם מלה במלה מ"פרוודה" מ-24 בינואר אותה שנה.
- סמולאר, עמ' 129.
- משה גראסמאן, אין פארכישופטן לאנד פון לעגענדארן דושוגאשווילי (מיניע זיבן יאר לעבן אין ראטנפארבאנד, 1939-1941), פריז 1949, עמ' 35 — 36. להלן: גרוסמן.
- ביאליסטאקער שטערן, 31 בינואר 1940.
- עבור נובלה שפרסם הסופר משה גרוסמן בעתון, הוא קיבל שכר סופרים בסך 100 רובל. תמורת סכום זה קנה לו זוג ערדליים. גרוסמן, עמ' 26.
- "100 נומערן ווילנער עמעס", 14 בדצמבר 1940.
- באותו זמן ביקרה בוילנה משלחת יהודית מביילורוסיה ובתוכה הסופר זליג אקסלורוד. כששמע על הסגירה רצה לפנות למוסדות המפלגה לבטל את רוע הגזרה. חבר אחר של המשלחת, מיכאל מרדל, איש הממסד הפוליטי, עצר בעדו בתוקף סמכותו. ראה: ש. קאטשערגינסקי, הערה מס' 3 לעיל, עמ' 24 — 25.
- דער עמעס, 19 במרס 1941.